

ΑΛ. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ — Ν. ΠΑΙΖΗΣ — Π. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
Σ. ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΟΣ

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ

Σκιαγράφηση των πρώτων αποτελεσμάτων σχετικής έρευνας
στον φοιτητικό πληθυσμό του Πανεπιστημίου Πατρών

Χρόνια γεμάτα εμπειρίες, η φοιτητική ζωή! Τα αμφιθέατρα, τα εργαστήρια, οι απρόσωπες εξετάσεις, αλλά και τα «πηγαδάκια», οι έντονες και πολύωρες συνελεύσεις, ή ακόμα το «φοιτητόσπιτο» με την ιδιόμορφη σε ρυθμό επίπλωση, τις αφίσσες και την ανεμελιά, όλα αυτά, πέρα από αναμνήσεις, γίνονται σημεία που οριοθετούν την κοινωνική αντίληψη και έκφραση, και δίνουν το στίγμα μιας νέας ποιότητας που πηγάζει απ' το χώρο αυτό.

Πολλές φορές μέσα από την ανάλυση και ερμηνεία της δυναμικής των σχέσεων, που το μάθημα των Παιδαγωγικών επιχειρούσε, είχαμε την ευκαιρία να μελετήσουμε τη φοιτητική στάση και νοοτροπία. Σχεδόν πάντα, ανακαλύπταμε ότι η έρευνα ήταν ο μόνος δρόμος που θα μας επέτρεπε να μιλάμε για την φοιτητική φυσιογνωμία, όπως αυτή σκιαγραφείται από την δυναμική που η ομάδα αναπτύσσει.

Αυτή η αναζήτηση, που σαν πυρήνα είχε την αίσθηση μιας επείγουσας ανάγκης για γνωριμία στον πανεπιστημιακό μας χώρο, είχε σαν αποτέλεσμα αυτή την έρευνα, που πρώτα της στοιχεία παρουσιάζουμε εδώ σήμερα, μετά τέσσερα χρόνια! από την έναρξή της.

Εκτός από τον υπερβολικά μεγάλο αριθμό θεμάτων (συνολικά 290 μεταβλητές), το γεγονός ότι δεν έτυχε από την αρχή χρηματοδοτήσεως, απέτρεψε την έγκαιρη, ολοκληρωμένη και ποιοτική παρουσίασή της. Το βασικό αυτό οικονομικό πρόβλημα λύθηκε πρόσφατα με την υποστήριξη του Υφυπουργείου Νέας Γενιάς & Αθλητισμού, γεγονός που επέτρεψε την επεξεργασία των δεδομένων με την βοήθεια Ηλεκτρονικού Υπολογιστή

καθώς και την στατιστική ανάλυση των στοιχείων της έρευνας, εξασφαλίζοντας την αποτελεσματική απασχόληση των ερευνητών.

Η έρευνα αυτή στηρίζεται σε ερωτηματολόγιο, που διανεμήθηκε στον φοιτητικό πληθυσμό του Πανεπιστημίου Πατρών, το δε δείγμα —το οποίο κάλυπτε όλες τις σχολές, τα τμήματα και τα έτη σπουδών— ήταν της τάξης του 12.3% (585 ερωτηματολόγια).

Στην τελική του μορφή το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε 115 ερωτήσεις με τα εξής θέματα:

- α) Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού.
- β) Φοιτητική στάση για την εκπαιδευτική διαδικασία (περιγραφή, κρίσεις, προτάσεις).
- γ) Συνθήκες ζωής (κατοικία-δαπάνες-εργασία).
- δ) Ψυχαγωγία-ασχολίες στον ελεύθερο χρόνο.
- ε) Περιγραφή και μελέτη του πλαισίου σχέσεων που αναπτύσσει ο φοιτητής (οικογενειακές, ερωτικές, φιλικές σχέσεις) και
- στ) Απόψεις για την ιδεολογία, τις αξίες και γενικότερα τις πεποιθήσεις του φοιτητή.

Στοιχεία και από τους έξι αυτούς άξονες περιλαμβάνονται στο άρθρο αυτό. Παρά τον μικρό αριθμό τους, πιστεύουμε ότι αποδίδουν αρκετά πιστά το φοιτητικό πορτραίτο του Πανεπιστημίου μας. Πρέπει πάντως να σημειώσουμε ότι η ερμηνεία των στοιχείων, λόγω της έκτασης του άρθρου, περιορίστηκε στην επισήμανση, και μόνο, βασικών συντελεστών μια και η ανάλυση σε βάθος δεν είναι μέσα στους σκοπούς αυτής της ανακοίνωσης.

1. Κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού

Μόνο το 6% των φοιτητών του Π.Π. προέρχονται από το Νομό Αχαΐας! Η συντριπτική πλειοψηφία (94%) μεταναστεύουν για να σπουδάσουν, και προέρχονται από όλες τις περιοχές και τους νομούς της χώρας. Οπωσδήποτε όμως η γεωγραφική θέση της πόλης επηρεάζει τόσο ώστε ένας αρκετά μεγάλος αριθμός νομών της Στ. Ελλάδας, Πελοποννήσου και των νησιών του Ιονίου να καλύπτεται σε αρκετά μεγαλύτερη αναλογία από τους άλλους. Είναι φυσικό επίσης αυτές οι περιοχές να παρουσιάζουν και τα μεγαλύτερα ποσοστά στη συχνότητα μετακινήσεων —από και προς τον τόπο καταγωγής— καθόλη τη διάρκεια των σπουδών.

Πέρα όμως από το γεωγραφικό διαμέρισμα του τόπου προέλευσης των φοιτητών εκείνο που περισσότερο ενδιαφέρει είναι ο βαθμός «αστικότητας» του τόπου καταγωγής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΒΑΘΜΟΣ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ²	Φοιτητές Π.Π. (1980) Τόπος που μεγάλωσαν %	Απογραφή 1971 Σύνολο πληθυσμού της χώρας %
Αγροτικός πληθυσμός	16	35.1
Ημιαστικός πληθυσμός	14.5	11.7
Αστικός πληθυσμός ¹	69.5	53.2
ΣΥΝΟΛΟ	100	100

Από την σύγκριση των δύο στηλών του πίνακα 1, παρατηρούμε ότι στον φοιτητικό πληθυσμό του Π.Π. τα ποσοστά της κατηγορίας του αστικού πληθυσμού (και σχετικά του ημιαστικού) είναι αυξημένα, ενώ παρουσιάζει σημαντική μείωση η κατηγορία του αγροτικού πληθυσμού, γεγονός που πέρα από την ανισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών, μπορεί ίσως να συνερμηνευθεί και από την συγκεκριμένη θετική κατεύθυνση σπουδών του Π.Π. που οπωσδήποτε (λόγω μεγάλου συναγωνισμού) τονίζουν περισσότερο την ανισότητα αυτή.

Και η οικογένεια όμως, σαν παράγοντας καθοριστικός της όλης στάσης του προσώπου απέναντι στις αξίες, έχει ιδιαίτερη βαρύτητα όταν ερευνάται ως προς τη θέση που αυτή κατέχει στο κοινωνικό διάγραμμα. Μέσα από αυτήν ανιχνεύεται το κύρος —το γόητρο— που κοινωνικά την διακρίνει, και παράλληλα το επίπεδο άνεσης και η δυνατότητα ικανοποίησης αναγκών στα μέλη της.

Στοιχεία, που οπωσδήποτε συνθέτουν την εικόνα αυτή, είναι τόσο το επάγγελμα όσο και η μόρφωση του πατέρα, παράλληλα με το χαρακτηριστικό της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας από τον ίδιο τον φοιτητή. Οι σχετικές συχνότητες αυτών των μεταβλητών αποδίδονται στους ακόλουθους πίνακες.

Ταυτόχρονα με το επάγγελμα, η μόρφωση του πατέρα κρίνεται ως παράγοντας σημαντικός, τόσο για το είδος και την ποιότητα των σχέσεων που αναπτύσσει η οικογένεια, όσο και για τη «λογική» που χαρακτηρίζει στόχους και επιλογές που υποβάλλονται στα μέλη της (ΠΙΝΑΚΑΣ 2).

2. Σύμφωνα με την κατηγοροποίηση της Ε.Σ.Υ.Ε.

3. Ιδιαίτερα το πολεοδομικό συγκρότημα Αθηνών καλύπτει το 35% της κατηγορίας αυτής και το αντίστοιχο της Θεσ/κης το 3.5%. Στις πόλεις άνω των 30.000 και κάτω των 30.000 μέχρι 10.000 κατ. τα ποσοστά αντίστοιχα είναι 10% και 13%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	%
Βιομήχανοι - Εισοδηματίες - Εισαγωγείς	1.5
Έμποροι - Μικρομαγαζάτορες - Μικροϊδιοκτήτες	18.5
Επιστημονικά και ελεύθερα επαγγέλματα	8
Δημόσιοι υπάλληλοι (και υπάλληλοι Ν.Π.Δ.Δ.) ¹	19.5
Ιδιωτικοί υπάλληλοι	11.5
Εργάτες, τεχνίτες και συναφή	11.5
Ασχολούμενοι με γεωργία, αλιεία και συναφή	19
Συνταξιούχοι	8
Ένοπλες δυνάμεις και σώματα ασφαλείας	2.5
ΣΥΝΟΛΟ	(558) 100

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΒΑΘΜΙΔΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ	ΦΟΙΤΗΤΕΣ Π.Π. ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΗΝΩΝ 40-55 ΕΤΩΝ ²	
	%	%
Ανώτατη ή ανώτερη εκπαίδευση	22	7
Μέση εκπαίδευση (Γυμνάσιο-Λύκειο)	32	14.5
Στοιχειώδης εκπαίδευση (Δημοτικό)	44	73.5
Δεν πήγε σχολείο	2	5
ΣΥΝΟΛΟ	(558) 100	100

Από την απλή σύγκριση των σκελών πράγματι βλέπουμε πόσο σημαντικά επηρεάζει την απόφαση για σπουδές η υψηλή σχετικά βαθμίδα εκπαίδευσης του πατέρα.

Το τελευταίο στοιχείο που συνθέτει την εικόνα της πατρικής οικογένειας του φοιτητή περιλαμβάνει τον χαρακτηρισμό της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας από τον ίδιο τον φοιτητή, μεταβλητή που αποτελεί πρώτη ένδειξη της οικονομικής δυνατότητας της οικογένειας, και κατά συνέπεια της άνεσης και της ασφάλειας που δημιουργεί στα μέλη της.

4. Στην κατηγορία αυτή έχουν τοποθετηθεί και εκπαιδευτικοί (4,5%) καθώς και οι ιερείς (0,5%).

5. Το διάστημα των ηλικιών από 40-55 προκύπτει από την κατηγορία της Ε.Σ.Υ.Ε. για τις ηλικίες 30-45 της απογραφής του 1971.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	%
Πάρα πολύ καλή (απόλυτη σιγουριά και άνεση)	1.5
Πολύ καλή (σιγουριά)	17
Αρκετά καλή (σταθερότητα σε ανεκτή κατάσταση)	53
Μεταβαλλόμενη (ανασφάλεια λόγω διακυμάνσεων)	19.5
Κακή (απόλυτη ανασφάλεια)	9
ΣΥΝΟΛΟ	(584) 100

Προσπαθώντας με μια μεταβλητή —εικόνα να αποδώσουμε συνθετικά και τις τρεις αυτές βασικές για την οικογένεια μεταβλητές (επάγγελμα-μόρφωση-οικον. κατάσταση) κατασκευάσαμε μια νέα εξαρτημένη —και με την σειρά που αναφέρθηκε— μεταβλητή που την ονομάσαμε κοινωνική διαβάθμιση (κατά τάξεις), που περισσότερο απ' όλα πιστεύουμε ότι αποδίδει το κοινωνικό γόητρο⁶ της οικογένειας. Οι συχνότητες στο δείγμα αυτής της πενταβάθμιας κλίμακας⁷ δίνονται στον ακόλουθο πίνακα

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΒΑΘΜΙΔΑ	%
Ανώτατη	3.5
Ανώτερη	21
Άνω μέση	32.5
Κάτω μέση	26
Κατώτερη	17
ΣΥΝΟΛΟ	(511) ⁸ 100

Από την παρουσίαση αυτή προκύπτει ότι το 24.5% των φοιτητών προέρχονται από οικογένειες με προνομιούχο θέση στην κοινωνική βαθμίδα (Ανώτατη, Ανώτερη) από πλευράς είτε εισοδήματος, είτε επιπέδου μόρφωσης, είτε θέσεως μέσα στο κοινωνικό διάγραμμα. Αντίθετα οι μη προνομιού-

6. Ι. ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ «Προς μίαν Ελληνικήν Κοινωνιολογίαν της Παιδείας» ΕΚΚΕ 1974, σελ. 98.

7. Ονομασίες σύμφωνα με L. R. ANDERSON «Προσωπικότητα και στάσεις των φοιτητών των Ελληνικών ΑΕΙ» ΕΚΚΕ 1980, σελ. 38.

8. Φοιτητές που δεν έδιναν επαρκή στοιχεία και για τις τρεις συνθετικές μεταβλητές παρέμειναν αταξινόμητοι (12.5% του δείγματος).

χες κοινωνικά βαθμίδες καλύπτουν το 43% (Κάτω, Μέση, Κατώτερη) και σαν κύριο χαρακτηριστικό έχουν το χαμηλό εισόδημα και επίπεδο μόρφωσης που φυσικά δεν επιτρέπουν την ύπαρξη υψηλού κοινωνικού status. Τέλος το 32.5% των περιπτώσεων προέρχονται από την 'Ανω-Μέση βαθμίδα —που αποτελεί και τη μεγαλύτερη σε συχνότητα βαθμίδα— και που χαρακτηρίζονται από εισοδήματα και μόρφωση μέσου επιπέδου, σαφώς όμως διαφοροποιημένου από τις προαναφερθείσες κατηγορίες.

2. Στάση των φοιτητών προς την εκπαιδευτική διαδικασία⁹ στο Πανεπιστήμιο¹⁰

Το πρόβλημα της ποιότητας της παρεχόμενης γνώσης και της αποτελεσματικότητας της μορφωτικής διαδικασίας, —θέμα που πολύ συχνά τα τελευταία χρόνια απασχολεί όχι μόνο την Πανεπιστημιακή κοινότητα αλλά και την κοινή γνώμη— είναι οπωσδήποτε θεμελιακό για την λειτουργία των Α.Ε.Ι., και απαιτεί τον έντονο προβληματισμό και τον διάλογο ανάμεσα σ' όλους τους φορείς που συνυπάρχουν και συλλειτουργούν στο χώρο αυτό, ώστε να γίνει δυνατή μια λύση, που και το κύρος των ιδρυμάτων να κατοχυρώνει, και την σύγχρονη επιστημονική και παιδευτική λειτουργία τους να εξασφαλίζει.

Αναγκαία και ικανή συνθήκη για την επιτυχία της διαδικασίας αυτής είναι η ουσιαστική και ισότιμη συμμετοχή των φοιτητών. Το ενδιαφέρον των φοιτητών για αυτή καθ' αυτή την εκπαιδευτική διαδικασία είναι πηγή της μόρφωσης και προϋπόθεση της λειτουργικότητάς της. Το ενδιαφέρον αυτό μπορεί και να ερευνηθεί και να «αξιολογηθεί». Μέσα από τον εντοπισμό των παραγόντων που το ενισχύουν ή το εμποδίζουν ν' αναπτυχθεί, μπορεί πράγματι να πηγάσει, μια καινούργια αντίληψη, μια νέα νοοτροπία, για την εκπαίδευση στα Α.Ε.Ι. Μια άποψη παιδαγωγικότερη και πιο αποδοτική από την υπάρχουσα.

Ποιά είναι όμως η γνώμη και η συμμετοχή των φοιτητών στην εκπαιδευτική διαδικασία;

Ένας από τους πρώτους άξονες της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι η παρακολούθηση των διδασκαλιών.

Ο μέσος όρος των εξαμηνιαίων μαθημάτων, που κατά εξάμηνο φοίτησης διδάσκονται, είναι περίπου έξι με επτά μαθήματα. Σαν επάρκη

9. Η αναφορά στην εκπαιδευτική διαδικασία αφορά τη μορφή που αυτή είχε πριν από την εφαρμογή του Νέου Νόμου Πλαίσιου του 1982.

10. Στοιχεία έχουν δημοσιευθεί στην Εφημερίδα «ΒΗΜΑ» στις 27/5/84 αρ. φύλ. 11436.

παρακολούθηση ορίσαμε εκείνη που περιλαμβάνει τουλάχιστο τέσσερα εξαμηνιαία μαθήματα, παρότι ο μέσος όρος είναι αρκετά ψηλότερος και αυτό γιατί στις περιπτώσεις των εξαμήνων με αριθμό μαθημάτων μεγαλύτερο του έξι περιλαμβάνονται και μαθήματα γενικότερης μόρφωσης (όπως π.χ. ξένες γλώσσες), που γενικά δεν συγκεντρώνουν την προτίμηση των φοιτητών για συστηματική παρακολούθηση.

Η παρακολούθηση ενός έως και τριών μαθημάτων κατά εξάμηνο σπουδών κρίθηκε ως ανεπαρκής-ελλιπής, ενώ διακρίναμε σε ξεχωριστή κατηγορία τους φοιτητές που δεν συμμετέχουν εντελώς στην διαδικασία των παραδόσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ	%
Επαρκής (τουλάχιστον τέσσερα εξαμ. μαθήματα)	39
Ανεπαρκής (από ένα έως τρία εξαμ. μαθήματα)	37
Δεν συμμετέχουν στις παραδόσεις	24
ΣΥΝΟΛΟ	(566) 100

Μέση τιμή: 3 εξαμηνιαία μαθήματα

Τυπική απόκλιση: 2 εξαμηνιαία μαθήματα

Από την κατανομή στον πίνακα 5 γίνεται φανερό ότι ένα σημαντικό κομμάτι του φοιτητικού πληθυσμού, απέχει από την διαδικασία αυτή (21%), ενώ μόνο ένα 39% κάνει επαρκή και συστηματική παρακολούθηση. Η τρίτη διάσταση δίνεται από εκείνους που κάνοντας επιλογή παρακολουθούν μερικά μόνο από τα μαθήματα (37%). Για τους τελευταίους αυτούς, καθώς και για αυτούς που δεν παρακολουθούν, βασική πηγή γνώσης γίνεται το πανεπιστημιακό σύγγραμμα, και η κατ' «οίκον μελέτη».

Η στάση αυτή ποικίλλει κατά Σχολή φοίτησης (χαρακτηριστικά στην Σχολή Υγείας το ποσοστό της επαρκούς παρακολούθησης είναι 65%, ενώ η αντίστοιχη κατηγορία στις Φ.Μ.Σ. είναι 37.5%) γεγονός που υπογραμμίζει μια διαφορετική στάση του φοιτητή ανάλογα με το αντικείμενο αλλά και με το γενικότερο «ύφος» που χαρακτηρίζει την εκπαιδευτική διαδικασία κατά Σχολή ($p=0.002$, $\beta=2$, $\chi^2=11.93$).

Κίνητρο πάντως για μια επαρκή παρακολούθηση είναι «η δυσκολία των εξετάσεων» (55%), αλλά και το ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο μάθημα (39%). Αντίστοιχα, αιτία απομάκρυνσης γίνεται η «διαφωνία με τον τρόπο και το περιεχόμενο της διδασκαλίας» (71%), ή «η έλλειψη ενδιαφέροντος για το μάθημα» (10%), ενώ ένα 17% υποστηρίζει αδυναμίες του ωρολόγιου

προγράμματος που αναγκαστικά επιβάλλουν την επιλογή και δεν επιτρέπουν τη μεγαλύτερη δυνατή παρακολούθηση.

Αλλά και αυτή όμως η κατ' οίκον μελέτη δεν είναι συνεχής για όλη τη διάρκεια του πανεπιστημιακού έτους. Η πλειοψηφία (53%) διαβάζει μόνο κατά την περίοδο των εξετάσεων, ενώ μόνο το 47% διαβάζει καθ' όλο το πανεπιστημιακό έτος.

Κι αυτή όμως η στάση δεν είναι ενιαία κατά Σχολή. Έτσι στην Σχολή Υγείας το 74% των φοιτητών μελετούν όλο το χρόνο, ενώ η κατηγορία αυτή για την Πολυτεχνική είναι 47%, και την Φ.Μ.Σ. 44.5% αντίστοιχα ($p=0.002$, $\chi^2=2$, $\chi^2=11.93$).

Μια μελέτη όμως που σαν κίνητρο έχει μόνο τις εξετάσεις δεν αφήνει περιθώριο για κριτική μελέτη και εμβάθυνση των εννοιών, και οπωσδήποτε δεν συντελεί στην απόκτηση μεθοδολογίας, στοιχείου σημαντικότητας ιδιαίτερα για τις Σχολές θετικών κατευθύνσεων. Κανένας δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι μια τέτοια μελέτη μορφώνει, ή —ακόμα πιο ουσιαστικά— προβληματίζει.

Σε ένα χώρο, πολυσύνθετο, όπως είναι αυτός της εκπαίδευσης κανένας από τους παράγοντες που μετέχουν δεν φαίνεται άμοιρος συνεπειών, μια και η αγωγή είναι κατ' εξοχήν λειτουργία που για να αποδώσει, απαιτεί την συλλειτουργία.

Από την άποψη αυτή, φαίνεται τουλάχιστον αντιπαιδαγωγικό να προσπαθεί να ερμηνευτεί αυτή η φοιτητική στάση μόνο σαν έκφραση μιας νέας, πεσιμιστικής αντίληψης για τα πανεπιστημιακά πράγματα —και γενικότερα την επιστήμη—, που πηγάζει από παράγοντες «εκτός αγωγής», μια και η ίδια η αγωγή με τον δυσκίνητο χαρακτήρα της και την έλλειψη κινήτρων, ευνοεί σημαντικά την ανάπτυξη «πεσιμισμού» στο χώρο της Παιδείας.

Παρόλα αυτά λειτουργώντας —και συχνά αντιδικώντας— με την εκπαιδευτική πραγματικότητα στα Α.Ε.Ι., οι φοιτητές —σαν ομάδα— αποδίδουν πραγματικά δίκαιες κρίσεις, χωρίς να αγνοούν στην κριτική τους και τις φοιτητικές «ευθύνες».

Έτσι αιτία για τις αποτυχίες τους στις εξετάσεις (που συχνά οδηγούν μεγάλο αριθμό στο χάσιμο ενός (16%) ή και περισσότερων (18%) ετών κατά την φοίτηση), η πλειοψηφούσα άποψη (49,5%) θεωρεί τον ίδιο τον φοιτητή (μελέτη και παρακολούθηση). Όμως εξίσου υψηλό (45%) είναι και το ποσοστό εκείνων που σαν αιτία αναγνωρίζουν το ίδιο το παν/κό σύστημα και καταλογίζουν ευθύνες τόσο στο κλίμα των εξετάσεων, όσο και στην ποιότητα των συγγραμμάτων ή τη δυσκολία των θεμάτων.

Προσωποποίηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας για τον φοιτητή γίνεται κυρίως ο καθηγητής, ενώ συχνά η στάση του πρώτου απέναντι στον

δεύτερο αποτελεί σημαντική πληροφορία για την ερμηνεία της αντίληψης του φοιτητή σχετικά με την εκπαιδευτική διαδικασία και γίνεται αιτία της ύπαρξης ή όχι ενδιαφέροντος που θα την καταστήσει αποδοτικότερη.

Ορισμένα στοιχεία που αποδίδουν την στάση αυτή απέναντι στους καθηγητές τους είναι οι κρίσεις τους για την επιστημονική τους κατάρτιση, η γνώμη τους για τα συγγράμματα, η κρίση τους για τον τρόπο διδασκαλίας, και οπωσδήποτε το γεγονός της προσωπικής γνωριμίας τους.

Όσον αφορά την επιστημονική κατάρτιση των καθηγητών τους, οι φοιτητές στην πλειονότητά τους έχουν καλή γνώμη (57%). Ειδικότερα το 13% την κρίνει σαν ιδιαίτερα καλή, ενώ το 44% σαν καλή. Αντίθετα για την ελλιπή ή κακή επιστημονική κατάρτιση το ποσοστό είναι 16% και 12% αντίστοιχα. Επίσης ένα ποσοστό 8% απάντησε ότι υπάρχουν και καλοί και κακοί χωρίς να διευκρινίζει ποιοί αποτελούν την πλειοψηφία, ενώ ένα 7% απάντησε ότι δεν μπορούσε να κρίνει.

Ο τρόπος διδασκαλίας όμως δεν ικανοποιεί την πλειοψηφία (72%). Μόνο ένα 17% είναι ικανοποιημένο. Οι υπόλοιποι απάντησαν ότι είναι μάλλον ελλιπής (33%), ή αρκετά ελλιπής (14%), ή ανεπαρκής (25%). Ένα 10% απάντησε ότι εξαρτάται από τον καθηγητή, ενώ μόλις 10% δεν μπορούσε να κρίνει.

Η εικόνα αυτή της μη ικανοποίησης είναι αποτέλεσμα της σύγκρισης του επιθυμητού με την πραγματικότητα. Οι φοιτητές επιθυμούν συμμετοχή των φοιτητών στη διδασκαλία, συνεργασία και διάλογο (47.5%), διδασκαλία προσαρμοσμένη στις δυνατότητες του φοιτητή και στις σύγχρονες απαιτήσεις της επιστήμης (15.5%), περισσότερο παραστατική διδασκαλία (13.5%), καλύτερη αναλογία φοιτητών και διδακτικού προσωπικού (10%) και διδασκαλία με ερεθίσματα για εργασία-μελέτη-εκπαίδευση (8%).

Ακόμα λιγότερο ικανοποιημένοι είναι οι φοιτητές από τα συγγράμματα που διανέμονται και που σίγουρα αποτελούν σημαντική πηγή της γνώσης που παρέχεται στο Παν/μιο. Ας δούμε όμως τις κρίσεις τους στον ακόλουθο πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ	%
Ικανοποιητικά	13
Μη ικανοποιητικά	75
Υπάρχουν και καλά και άσχημα	12
ΣΥΝΟΛΟ	(519) 100

Τέλος όσον αφορά το αν έχουν γνωριστεί προσωπικά —ή όχι— με κάποιον από τους καθηγητές τους μόνο το 21% απάντησε καταφατικά. Δεν είναι ιδιαίτερα σπάνιο το φαινόμενο των φοιτητών που πρωτοαντικρύζουν τον καθηγητή τους κατά την στιγμή της εξέτασης. Φυσικά σε τμήματα με μικρό αριθμό φοιτητών, που έχουν εργαστηριακές ασκήσεις κ.λ.π. το ποσοστό των καταφάσεων είναι μεγαλύτερο, αλλά σε πολυπληθή τμήματα—όπως π.χ. το Μαθηματικό— πολλοί λίγοι καθηγητές μπορούν να ισχυριστούν ότι γνωρίζουν πράγματι τους φοιτητές στους οποίους απευθύνονται.

Από όσα αναφέραμε στην παράγραφο αυτή, που με περιληπτική σχεδόν μορφή επιχείρησε να παρουσιάσει την στάση απέναντι στην εκπαιδευτική διαδικασία, πιστεύουμε πως κρίσιμα προβάλλει το ερώτημα: —Τελικά ποιός πρέπει να είναι ο ρόλος ενός Πανεπιστημίου για τους φοιτητές;

Απάντηση στο ερώτημα αυτό δίνει ο ακόλουθος πίνακας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

ΠΟΙΟΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ	%
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ (Να καταρτίζει επιστήμονες)	45.5
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΣ (Να αναπτύσσει και να ολοκληρώνει το άτομο)	30.5
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ (Στην υπηρεσία του λαού και της κοινωνίας)	11
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ (Φορέας και χώρος ανέλιξης της επιστήμης)	5
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ (Επαγγελματική εξασφάλιση των πτυχιούχων)	5
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ (τόπος προβληματισμού και διακίνησης ιδεών)	3
Σ Υ Ν Ο Λ Ο	(491) 100

Για το 72% των φοιτητών (επί 507 απαντήσεων) το Π.Π. δεν ανταποκρίνεται στους ρόλους αυτούς, ενώ για το 24% ανταποκρίνεται είτε εν μέρει (12%), είτε καθολικά (12%). Τέλος ένα 4% απάντησε ότι δεν μπορεί να κρίνει.

Συμπερασματικά, (για την πλειονότητα του φοιτητικού πληθυσμού κατά το ακαδημ. έτος 1979-1980) το Π.Π. δεν φαίνεται να ανταποκρίθηκε σε όνειρα και προσδοκίες των φοιτητών. Για αρκετούς τόσο η ποιότητα της γνώσης που παρέχεται όσο και οι δυνατότητες σε υποδομή που έχει, δεν τους επιτρέπουν να ανταποκριθεί σε έναν ρόλο που να ικανοποιεί, και το οδηγούν σε μια απομάκρυνση από εκείνα που κάθε φοιτητής ονειρεύεται να συναντήσει και να βιώσει στην θητεία του στον Παν/κό χώρο.

Δεν αρκούντα όμως οι φοιτητές μόνο στις κριτικές διαπιστώσεις, αλλά

προχωρούν σε προτάσεις για μια λειτουργική εκπαιδευτική διαδικασία. Έτσι ζητούν «περισσότερη εξάσκηση» (30%), «ενημέρωση με πλούσια βιβλιογραφία και πέρα από την εξεταστέα ύλη» (20%), «προσπάθεια Πανεπιστημίου και φοιτητών για συνεργασία» (15%), «σύγχρονο πρόγραμμα σπουδών με κατεύθυνση» (12,5%), «καλύτερη υλικοεκπαιδευτική υποδομή» (11%), και τέλος ένα 8.5% ζητάει «αύξηση του διδακτικού προσωπικού».

Ειδικότερα για το ζήτημα της διδασκαλίας οι προτάσεις των φοιτητών αφορούν, «την συμμετοχή των φοιτητών σ' αυτήν και διάλογο» (47,5%), «διδασκαλία προσαρμοσμένη στις δυνατότητες του φοιτητή και τις σύγχρονες απαντήσεις της επιστήμης» (15,5%), «περισσότερο παραστατική διδασκαλία» (13,5%), «καλύτερη αναλογία φοιτητών-διδασκτικού προσωπικού» (10%), «διδασκαλία με ερεθίσματα για εργασία-μελέτη-εκπαίδευση» (8%). Και ένα 3% με εμφανή αιχμή κατά της «εντατικοποίησης» θέλει «μείωση της ύλης και του ρυθμού διδασκαλίας».

3. Συνθήκες ζωής των φοιτητών στην πόλη¹¹

Όπως προαναφέραμε, η γεωγραφική θέση των Πατρών βρίσκεται στο κέντρο μιας ευρύτερης περιοχής-νομών απ' όπου προέρχεται το μισό σχεδόν (56,5%) του φοιτητικού πληθυσμού, και η οποία χαρακτηρίζεται από την ευκολία στην μετάβαση από και προς τον τόπο σπουδών. Το γεγονός αυτό παρέχει τη δυνατότητα συχνών μεταβάσεων των φοιτητών στον τόπο κατοικίας της πατρικής οικογένειας. Ιδιαίτερα η κατηγορία των επί πτυχίω φοιτητών παραμένει στον τόπο σπουδών μόνο κατά τη διάρκεια των εξεταστικών περιόδων.

Παρ' όλα αυτά σημαντικότερο ποσοστό (80.5%) παραμένει στην Πάτρα καθόλη την διάρκεια του ακαδημ. έτους, ενώ το 19.5% πηγαινοέρχεται. Αυτός ήταν και ένας από τους βασικούς λόγους που σαν χρόνος δειγματοληψίας της έρευνας αυτής επιλέχθηκε η εξεταστική περίοδος του Ιουνίου, κατά την οποία συγκεντρώνεται το σύνολο σχεδόν του φοιτητικού πληθυσμού στην Πάτρα.

Η εξασφάλιση κατοικίας γίνεται για την συντριπτική πλειοψηφία, με την εκμίσθωση κάποιου διαμερίσματος που, όπως λένε οι φοιτητές (66.5%) δεν είναι εύκολο να βρεθεί, είτε γιατί —όπως επισημαίνουν— είναι τα νοίκια ακριβά (27%), είτε γιατί οι κάτοικοι αποφεύγουν να νοικιάσουν στους φοιτητές (26%), είτε γιατί υπάρχει μεγάλη ζήτηση (7%).

11. Η κατηγορία αυτή των ερωτήσεων δεν αφορούσε τους φοιτητές που ήταν μόνιμοι κάτοικοι Πατρών.

Με στόχο την εξασφάλιση από τη μια φθηνότερης κατοικίας, και από την άλλη συντροφιάς, η πλειοψηφία των φοιτητών (65.5%) προτιμά να συγκατοικεί με συναδέλφους, ενώ ένα 18% προτιμά να μένει μόνο, και ένα (14%) σε συγγενικές οικογένειες, ή με κάποιον από τους γονείς.

Παρ' όλα αυτά η μέση τιμή των δαπανών για την κατοικία ήταν (τον Ιούνιο του 1980) $\bar{x}=3.278$ δρχ. ($s=1.397$ δρχ.).

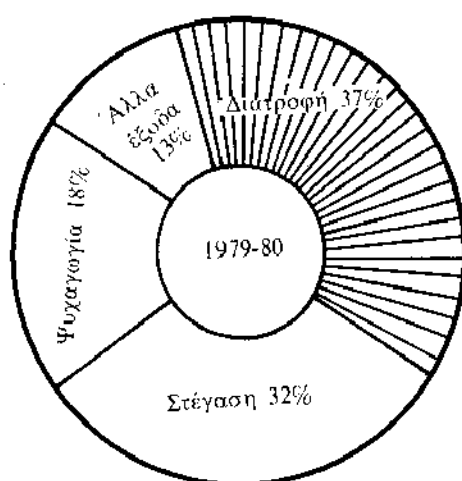
Αντίστοιχα η μέση τιμή των συνολικών μηνιαίων εξόδων ήταν $\bar{x}=9.327$ δρχ. ($s=2.917$).

Για την καλύτερη παρουσίαση των εξόδων κατά μήνα του φοιτητή παραθέτουμε τον ακόλουθο πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

	ΜΗΝΙΑΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ				
	Στέγασης	Διατροφής	Ψυχαγωγίας	Αγορά βιβλίων	Άλλα έξοδα
Μέση τιμή	3.278 δρχ.	3.767 δρχ.	1.155 δρχ.	689 δρχ.	1.304 δρχ.
Τυπική απόκλιση	1.397 δρχ.	1.606 δρχ.	953 δρχ.	567 δρχ.	1.081 δρχ.

Έτσι γίνεται φανερό ότι το 37% των μηνιαίων δαπανών αφορά την διατροφή, το 32% αφορά τη στέγαση, ενώ για την ψυχαγωγία το ποσοστό είναι 18%. Παραστατικότερα τα ποσοστά αυτά φαίνονται στο ακόλουθο διάγραμμα.

Η κάλυψη των δαπανών γίνεται κυρίως από την οικογένεια του φοιτητή (καθώς και από άλλα συγγενικά πρόσωπα) για την συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων.

Με πόση όμως ευκολία μπορεί να αναλάβει η οικογένεια αυτές τις δαπάνες; Στο ερώτημα αυτό το 24.5% απάντησε «εύκολα», ενώ το 42% απάντησε «με λίγη δυσκολία». Μόνο ένα 33.5% δήλωσε δυσκολίες αναφέροντας είτε «ότι υπάρχουν δυσκολίες» (25%), είτε ότι «δεν μπορεί καθόλου» (8.5%).

Μια δεύτερη πηγή εσόδων, είναι και η εργασία, που όμως για ένα 7% αποτελεί την βασική πηγή. Συνήθως παρατηρούμε πως η εργασία συμπληρώνει το ποσό που η πατρική οικογένεια στέλνει.

Σε σχετική με την εργασία ερώτηση επί 552 απαντήσεων το 46.5% ήσαν καταφατικές. Πολύ λιγότεροι όμως είναι εκείνοι που εργάζονται είτε σαν υπάλληλοι, είτε σαν εργάτες. Οι περισσότεροι ασχολούνται με ιδιαίτερα φροντιστήρια σε μαθητές, γεγονός οπωσδήποτε που βοηθάει στην εξοικονόμηση αρκετών χρημάτων με λιγότερες ώρες απασχόλησης. Έτσι δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι στην πλειονότητά τους οι εργαζόμενοι φοιτητές δεν εμφανίζονται να έχουν προβλήματα στον συνδυασμό εργασίας και σπουδών.

Αναλύοντας την κατηγορία αυτή των εργαζομένων φοιτητών παρατηρήσαμε ότι προέρχονται κυρίως από την κάτω-μέση και κατώτερη κοινωνική τάξη και μάλιστα από ημιαστικές ή αγροτικές περιοχές. Στον δε συσχετισμό της μεταβλητής με το φύλο του φοιτητή φάνηκε ότι η πλειοψηφία των κοριτσιών δεν εργάζεται (66%), σε αντίθεση με τους συμφοιτητές τους που εργάζονται κατά 51.5%.

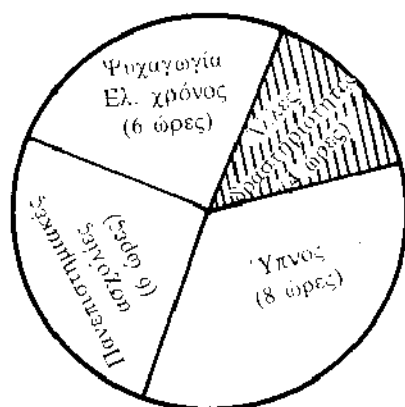
4. Ελεύθερος χρόνος-ψυχαγωγία

Η μορφωτική διαδικασία όταν αναγνωρίζει τους εκπαιδευόμενους σαν «συλλειτουργούς» κατανοεί την αναγκαιότητα ύπαρξης ελεύθερου χρόνου· χρόνου αποδέσμευσης και αναπλήρωσης. Η έλλειψη χρονικής πίεσης και η ψυχολογική άνεση είναι παράγοντες που συντελούν στην αφομοίωση της γνώσης. Αντίθετα η χρονική πίεση και η ένταση εξελίσσονται σε ανασταλτικούς για την λειτουργία της παράγοντες.

Ιδιαίτερα στο χώρο της Ανώτατης Παιδείας, σημαντικό «διαπλαστικό» έργο για την προσωπικότητα, συντελείται ουσιαστικά έξω από τις καθαρά εκπαιδευτικές διαδικασίες, και μέσα από την συναναστροφή και την επικοινωνία με την κοινότητα, μέσα από την διαλογική και ισότιμη αντιπαράθεση. Επομένως ο ελεύθερος χρόνος εκτός από τις στιγμές

ανανέωσης, που παρέχει γίνεται και χρόνος προσωπικής δημιουργίας και επικοινωνίας με την κοινότητα.

Η κατανομή του χρόνου μιας μέρας του μέσου φοιτητή —όπως φαίνεται και στο ακόλουθο σχεδιάγραμμα— δίνει ιδιαίτερη σημασία στον χρόνο ψυχαγωγίας.

Κατά την γνώμη των φοιτητών ο απαραίτητος αυτός χρόνος της ψυχαγωγίας είτε επιτυγχάνεται «παραλείποντας παν/κές υποχρεώσεις» (49%), είτε είναι αποτέλεσμα ενός «σωστού προγραμματισμού» (9%). Σημαντικό όμως είναι και το ποσοστό (36%) εκείνων που απάντησαν ότι το πρόγραμμα διευκολύνει την ύπαρξη χρόνου για ψυχαγωγία.

Οι ασχολίες των φοιτητών στον ελεύθερο χρόνο περιορίζονται στη μελέτη στο σπίτι, στη μουσική, στον κινηματογράφο, στα σπορ. Στις προτιμήσεις για την βραδυνή έξοδο έρχονται πρώτα τα ταβερνάκια.

Απ' όλο το δείγμα μόνο ένα 7.5% απάντησε ότι δεν έχει ουσιαστικά «σχέσεις» με το βιβλίο. Για τους υπόλοιπους το διάβασμα —συχνά (68%) ή αραιά (24.5%)— έρχεται να γίνει συντροφιά τους στον ελεύθερο χρόνο.

Πρώτα σε προτιμήσεις βιβλία είναι εκείνα με κοινωνικο-πολιτικό ή φιλοσοφικό περιεχόμενο (49.5%). Ακολουθούν τα λογοτεχνικά (14.5%), τα βιβλία με περιεχόμενο σχετικό με την επιστήμη τους (7%), καθώς και εκείνα με αντικείμενο την ψυχολογία και τα παιδαγωγικά (6%).

Ο εμφανής κοινωνικός προσανατολισμός του φοιτητικού ενδιαφέροντος και προβληματισμού επιβεβαιώνεται από το ποσοστό της ενημέρωσής του από εφημερίδες και περιοδικά που είναι αρκετά υψηλό. (Μία με δύο εφημερίδες την ημέρα το 84%, ένα με δύο περιοδικά το μήνα 37.5%).

Όσον αφορά τις προτιμήσεις τους για τη μουσική, αυτές δίνονται στον ακόλουθο πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

ΤΙ ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΚΟΥΣ (πρώτη προτίμηση)	%
Ελληνική μουσική	52.5
Ξένη μουσική	36
Κλασσική μουσική	8
Διάφορα	3.5
Σ Υ Ν Ο Λ Ο	(582) 100

Ειδικότερα όσον αφορά την κατηγορία της Ελληνικής μουσικής, οι προτιμήσεις κατά σειρά ήταν: «τραγούδια πολιτικού προβληματισμού» (20.5%), «ρεμπέτικα τραγούδια» (13.5%), «δημοτικά» (8%) και «ελαφρά ελληνικά τραγούδια» (15.5%).

Πρέπει να πούμε ότι ορισμένες κατηγορίες μουσικών προτιμήσεων (όπως η κλασσική μουσική, η ξένη μουσική, τα ρεμπέτικα και τα δημοτικά) εμφανίζονται σε σημαντική εξάρτηση από την κοινωνική προέλευση (βαθμίδα) του φοιτητή. Φαινόμενο που έχει πολλές φορές ειπωθεί και δεν είναι πλέον άξιο απορίας, μια και το γενικότερο επίπεδο κουλτούρας μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το άτομο γίνεται καθρέπτης των επιλογών του.

Παρότι το 68% του φοιτητικού πληθυσμού του Π.Π. προέρχεται είτε από μικρότερες από την Πάτρα επαρχιακές πόλεις, είτε από χωριά (που οπωσδήποτε οι δυνατότητες της ψυχαγωγίας είναι πολύ μικρότερες), το 66.5% των φοιτητών του δείγματος πιστεύει πως η πόλη των Πατρών δεν παρέχει την δυνατότητα της ψυχαγωγίας που επιθυμεί! Οι ελλείψεις εντοπίζονται κυρίως στην έλλειψη ποιότητας, ιδιαίτερα στον χώρο του θεάματος και των τεχνών (49%), αλλά και στην υποδομή για άθληση (15.5%).

Τέλος το σύνολο σχεδόν των φοιτητών (80.5%) πιστεύει πως και το Παν/μιο πρέπει να συμβάλει στην ψυχαγωγία των φοιτητών διοργανώνοντας είτε το ίδιο εκδηλώσεις, είτε ενισχύοντας φοιτητικές πρωτοβουλίες και εξασφαλίζοντας παράλληλα την κατάλληλη υποδομή σε χώρους και μέσα.

5. Το πλαίσιο σχέσεων που αναπτύσσει ο φοιτητής στο περιβάλλον του.

Η εκρηκτική αύξηση των πληροφοριών και των γνώσεων, η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η όλο και πιο έντονη παρουσία της στη ζωή μας, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου με την παράλληλη ανάπτυξη του καταναλωτικού προτύπου, οδηγούν όλο και πιο άμεσα στην υποβάθμιση της

ανάγκης για σχέσεις, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνουν εξωκατευθυνόμενα πρότυπα ζωής για το άτομο, προβάλλοντας καινούργιες αξίες, ιδέες, επιλογές.

Με τον αφύσικο και αποσπασματικό αυτό χαρακτήρα ζωής, υποδηλώνεται το «ά-σχετο»¹² της σημερινής κατάστασης και η ολοένα και μεγαλύτερη μοναχικότητα του ανθρώπου, που αισθάνεται και είναι ξεριζωμένος από το παρελθόν, αποκομμένος και φοβισμένος από τους συνανθρώπους του.

Επομένως σε βασικό δείκτη τόσο της αυτοεκτίμησης που τρέφει το άτομο —και ιδιαίτερα ο νέος—, όσο και της ανάγκης του για επικοινωνία και ολοκλήρωση, αναδεικνύεται το επίπεδο και η γνησιότητα των σχέσεων που αναπτύσσει στο περιβάλλον του. Κομβικά σημεία μιας τέτοιας ανάλυσης είναι οπωσδήποτε η οικογένεια, η φιλία, ο έρωτας. Για ένα «μεταναστευτικό», σε ψυχολογία, πληθυσμό η επικοινωνία με τους κατοίκους αποκτά ιδιαίτερη σημασία.

Είναι γεγονός πως η οικογένεια —σαν άμεση και καθοριστική για το άτομο κοινωνική σχέση— γίνεται φορέας ανάπτυξης στάσεων και κριτηρίων στην επιλογή, δημιουργώντας, αλλάζοντας, αλλά και αναπαράγοντας, την φυσική ανάγκη και έλξη για ένωση με την κοινότητα.

Για τους περισσότερους από τους φοιτητές, η εισαγωγή στο Παν/μιο οριοθετεί την απαρχή μιας νέας αυτόνομης σχετικά ζωής. Για πρώτη φορά γίνονται ρυθμιστές μιας προσωπικής επιλογής προγράμματος —και κυρίως τρόπου ζωής, ζώντας μέσα σ' ένα καινούργιο—, άγνωστο περιβάλλον με σημαντικές για το πρόσωπο υποχρεώσεις και ανάγκες.

Μέσα απ' αυτήν την εμπειρία η κρίση για το επίπεδο των οικογενειακών σχέσεων φιλτράρεται, αναλύονται οι αντιθέσεις, και μέσα από την γενικότερη κοσμοθεωριακή αντίληψη, που έντονα διαμορφώνεται, αναπτύσσεται μια νέα κριτική στάση.

Σε σχετική με το επίπεδο των σχέσεων που διατηρεί ο φοιτητής με την οικογένειά του, ερώτηση, οι απαντήσεις που πήραμε (σε κλειστή ερώτηση) ήταν οι ακόλουθες:

12. Βλ. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ ΑΛ. «Σχεσιοδυναμική παιδαγωγική του προσώπου», Αθήνα 1983.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

ΔΙΑΤΗΡΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΟΥ ΣΧΕΣΕΙΣ; ¹³	%
Πολύ καλές	63
Καλές	26
Μεταβαλλόμενες	7
Συμβατικές	4
ΣΥΝΟΛΟ	(583) 100

Για την πλειοψηφία (63%) η σχέση με την οικογένεια είναι σε πολύ καλό επίπεδο, χαρακτηρισμός που σίγουρα υποδηλώνει την απουσία σημαντικών (οριακών) προβλημάτων στην σχέση. Η δεύτερη κατηγορία (23%) δεν εμφανίζεται τόσο απόλυτη, προτιμά έναν πιο συγκρατημένο χαρακτηρισμό, υποδηλώνοντας ίσως κάποια διστακτικότητα. Το υπόλοιπο 11% καλύπτουν περιπτώσεις με προβλήματα, που άλλοτε έχουν χαρακτήρα εφήμερο (έντονες διακυμάνσεις (7%) και άλλοτε τραυματικό για την σχέση (4%).

Σ' έναν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα συσχετισμό της μεταβλητής αυτής με το φύλο του φοιτητή, βλέπουμε ότι τα κορίτσια (σε περισσότερο ποσοστό απ' ότι τα αγόρια) απαντούν, είτε με τον συγκρατημένο χαρακτηρισμό «καλές» (29% τα κορίτσια, 25% τα αγόρια), είτε των «μεταβαλλόμενων» σχέσεων (9% τα κορίτσια, 6.5% τα αγόρια), και ακόμα περισσότερο των «συμβατικών» (7.5% τα κορίτσια, 2.5% τα αγόρια). ($p=0.01$, $\beta=3$, $X^2=11.8$).

Η αναγνώριση από τα παιδιά της δυνατότητας των γονέων για κατανόηση των νεανικών τους προβλημάτων, είναι σημεία-κατευθύνσεις στην διαπροσωπική επικοινωνία στην οικογένεια.

Σε σχετική μ' αυτό ερώτηση το 42.5% απάντησε ότι πράγματι οι γονείς μπορούν και κατανοούν τα νεανικά τους προβλήματα, ενώ ένα 20.5% δήλωσε ότι αυτό δεν συμβαίνει πάντα, αλλά προσπαθούν. Τέλος το 37% απάντησε κατηγορηματικά ότι δεν μπορούν.

Αξιίζει φυσικά να σημειώσουμε ότι οι απαντήσεις αυτές αποδείχθηκαν στατιστικά σημαντικές ($p=0.011$, $\beta=24$, $X^2=42.46$) με την μεταβλητή της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας. Στον ενδιαφέροντα αυτό συσχετισμό παρατηρείται ότι όσο αυξάνει το εισόδημα της οικογένειας, αυξάνει και το ποσοστό εκείνων που απαντούν «Ναι μπορούν οι γονείς μου να κατανοήσουν τα νεανικά μου προβλήματα». (55.6% στην πάρα πολύ καλή οικον. κατάσταση, 27% στην κακή οικον. κατάσταση). Αντίστροφη ακριβώς

13. Στο ερωτηματολόγιο υπάρχουν για απάντηση τρεις ακόμα κατηγορίες «κακές», «πολύ κακές», «δεν έχω σχέσεις», για τις οποίες δεν υπήρξε ούτε μια απάντηση.

πορεία σημειώνεται στην κατηγορία «δεν μπορούν».

Η μεγάλη όμως εξάρτηση του χαρακτηρισμού της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας (δείκτης εισοδήματος), με την μόρφωση του πατέρα (δείκτης κουλτούρας) —που αποδείχθηκε με πιθανότητα ανεξαρτησίας μηδενική μέχρι όγδοο δεκαδικό ψηφίο— υποδεικνύει ότι αυτή η διαφοροποίηση πηγάζει κυρίως από την μόρφωση. Μεταβλητή που είναι κατεξοχήν διαφοροποιητική των στοιχείων και γενικότερα της συμπεριφοράς του προσώπου.

Η απομάκρυνση από την οικογένεια του παιδιού που σπουδάζει, είναι η αρχή μιας διαφοροποίησης της οικογενειακής σχέσης πάνω σε μια ποιοτικά ιδιόμορφη κατάσταση. Ο έλεγχος της οικογένειας αντικειμενικά αποδυναμώνεται, ενώ ένα κατ' εξοχήν εξαρτώμενο μέχρι τότε μέλος της, άμεσα καλείται να αναπτύξει πρωτοβουλίες και δραστηριότητες για τις οποίες συχνά ήταν απροετοίμαστο. Η επαφή που θα διατηρήσει με την οικογένεια είναι αποτέλεσμα τόσο της απόστασης του τόπου σπουδών και κατοικίας της οικογένειας (αντικειμενικές δυσκολίες), όσο και του συναισθηματισμού που παρεμβαίνει ως δυναμική στη σχέση.

Πάντως το σύνολο σχεδόν των φοιτητών (84.5%) έχει επικοινωνία τηλεφωνική τουλάχιστο μια φορά την εβδομάδα, ενώ αντίστοιχα μια φορά το μήνα πηγαίνει (όταν διευκολύνεται από την απόσταση) στην πατρική οικογένεια (61%).

Όμως οι ίδιοι οι φοιτητές δεν κρίνουν πως η απόσταση επηρέασε σημαντικά τη σχέση. Ας δούμε τον ακόλουθο πίνακα που αναφέρεται στο ερώτημα αυτό:

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

ΕΠΗΡΕΑΣΕ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΟΥ Η ΑΠΟΣΤΑΣΗ;	ΦΥΛΟ			
	Αγόρια %	Κορίτσια %	ΣΥΝΟΛΟ %	
Ναι	29	41.5	32.5	
Όχι	71	58.5	67.5	
ΣΥΝΟΛΟ	(388) 100	(161) 100	(549)	100

($p=0.0$ [8 δεκ], $\beta e=2$, $X^2=267.3$)

Έτσι η αποδέσμευση από την οικογένεια αποτελεί περισσότερο για τα κορίτσια παράγοντα αλλαγής της οικογ. σχέσης, ενώ για τα αγόρια το θέμα

της ανεξαρτητοποίησης δεν εμφανίζει την ίδια ποιότητα. Η διαφορά στην διαπαιδαγώγηση —αποτέλεσμα της κοινωνικής ανισότητας των φύλων— είναι καθοριστική για την ποιοτική αυτή διαφορά.

Εκτός όμως από τη σχέση που διατηρεί ο «μετανάστης» φοιτητής με την οικογένεια, σημαντική θέση στον καινούργιο τρόπο ζωής κατέχει και η επικοινωνία και η συναναστροφή με τους συμφοιτητές.

Κέντρο και «κοινός τόπος» αυτής της επικοινωνίας γίνεται το ίδιο το Παν/μιο, όπου μέσα και γύρω του εκδηλώνεται και αναπτύσσεται κάθε εκδήλωση της φοιτητικής ζωής. Στο χώρο αυτό κάθε στιγμή υπάρχει θέση για την παρέα του και ευκαιρία για καινούργια γνωριμία. Η ίδια η πραγματικότητα της «μετοίκησης» οδηγεί στην μεταφορά μεγάλου μέρους συναισθηματικής ενέργειας σε νέα πρότυπα.

Ο κύκλος γνωριμίας στο φοιτητικό χώρο είναι αρκετά ευρύς. Το 80% (από τους 560 φοιτητές που απάντησαν σε σχετική ερώτηση) καθόρισαν ότι στον κύκλο γνωριμιών του περιλαμβάνονται περισσότεροι από είκοσι συμφοιτητές. Μέσα από αυτόν τον κύκλο γίνεται η επιλογή της φιλικής συντροφιάς.

Κριτήρια για την επιλογή αυτή, γίνονται κυρίως ο χαρακτήρας και η συμπεριφορά (65%), αλλά και τα κοινά ενδιαφέροντα (22.5%) ή οι πολιτικές απόψεις (7%). Στις περισσότερες από τις απαντήσεις διαφαίνεται η αναζήτηση κοινότητας, στον χαρακτήρα και στις επιλογές. Ο «αντίθετος και διαφορετικός» στη φορτισμένη αυτή αναζήτηση περικλείει το φόβο της μη αποδοχής και αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη, συχνά δε απορρίπτεται.

Για αρκετούς από τους φοιτητές —και ιδιαίτερα για τις φοιτήτριες— ο κύκλος γνωριμιών στο Παν/μιο γίνεται και ο χώρος επιλογής του ερωτικού συντρόφου.

Το 60% των φοιτητών απάντησαν ότι πράγματι διατηρούν ερωτικό δεσμό —που για την πλειοψηφία αγοριών (83%) και κοριτσιών (55.5%) δεν ήταν η πρώτη.

Κριτήριο για την επιλογή του ερωτικού συντρόφου γίνεται κυρίως ο χαρακτήρας και η πρακτικότητά του (76%), αλλά και η σωματική ομορφιά και η σεξουαλικότητα (14%), καθώς και οι ιδέες και τα ενδιαφέροντά του (4%).

Είναι χαρακτηριστικό εξάλλου ότι ένα σημαντικό ποσοστό (35%) βλέπει σαν προοπτική του συγκεκριμένου ερωτικού δεσμού του το γάμο, ενώ ένα επίσης μεγάλο ποσοστό (32%), δεν έχει ακόμα αποφασίσει για την προοπτική του δεσμού του.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

ΠΩΣ ΒΛΕΠΕΙΣ ΤΟΝ ΔΕΣΜΟ ΣΟΥ ΝΑ ΕΞΕΛΙΣΣΕΤΑΙ;	ΦΥΛΟ		ΣΥΝΟΛΟ %
	Αγόρια %	Κορίτσια %	
Σε γάμο	33	39	35
Θέλω να τον διατηρήσω όπως είναι	13	10	12
Ίσως σε φιλία	15	3	9
Δεν βλέπω να διατηρείται	15	3	12
Εξαρτάται - Δεν ξέρω - Δεν κάνω προβλέψεις	27	45	32
ΣΥΝΟΛΟ	(236) 100	(93) 100	(329) 100

Όπως φάνηκε και από τα κριτήρια επιλογής, για ένα μεγάλο αριθμό περιπτώσεων η ερωτική σχέση αποκτά γενικότερη σημασία για τη μελλοντική ζωή, μια και δεν εμφανίζεται με τον χαρακτήρα της εφήμερης περιπέτειας, αλλά του δεσμού με προοπτική την συμβίωση. Θα πρέπει βέβαια να παρατηρήσουμε την αλλαγή που παρουσιάζεται στην αντίληψη των προϋποθέσεων για το γάμο (οικονομική-επαγγελματική αποκατάσταση κ.λ.π.), που υπονοείται από το γεγονός ότι η απόφαση για γάμο παρουσιάζεται σε σχετικά μεγάλη αναλογία (1 στους 3) σε έναν πληθυσμό νεανικό και εξαρτημένο οικονομικά και συνεπώς όχι αυτοδύναμο.

Περισσότερο όμως ενδιαφέρον, από αυτή καθαυτή την περιγραφή της πραγματικότητας στην ερωτική σχέση, έχει να παρατηρήσουμε τις συχνότητες που παρουσιάζουν οι απαντήσεις πάνω σε σύγχρονους προβληματισμούς, καθώς και πάνω στις απόψεις για την ερωτική σχέση, όπως είναι η αποκλειστικότητα του ερωτικού συντρόφου, η σημασία των «προγαμιαίων» σχέσεων και η θετική —ή αρνητική— επίπτωση της συμβίωσης στην ερωτική σχέση. Πιστεύουμε πως οι μεταβολές αυτές γίνονται δείκτες μιας νοοτροπίας και μιας νέας αντίληψης βασισμένης σε έναν καινούργιο τρόπο ζωής, απελευθερωμένο συχνά από προκαταλήψεις.

Ας δούμε όμως στη συνέχεια τις απαντήσεις των φοιτητών στα ερωτήματα αυτά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

ΑΝ Ο ΕΡΩΤΙΚΟΣ ΣΟΥ ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ ΔΕΝ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΑ, ΕΠΙΔΙΩΚΕΙΣ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΟΥ ΔΕΣΜΟΥ;	ΦΥΛΟ		ΣΥΝΟΛΟ %
	Αγόρια	Κορίτσια	
Ναι	44	7	34
Όχι	56	93	66
Σ Υ Ν Ο Λ Ο	(190) 100	(71) 100	(261) 100

($p=0.0[8 \text{ δεκ}]$, $\beta c=1$, $\chi^2=31.05$)

Η αντίληψη της προβολής του άντρα μέσα από τη γυναικεία «κατάκτηση», μέσα από τον κυριαρχικό ρόλο που η αγωγή τους έπεισε να θεωρούν σαν ταιριαστό στο φύλο του αρσενικού¹⁴, και απ' την άλλη, η στάση ντροπής για την χωρίς «πίστη» γυναίκα, σ' ένα βαθμό επηρεάζουν και σήμερα.

Σαν δικαιολογία της κατάφασης των αγοριών δίνονται, «η ανάγκη σεξουαλικής ικανοποίησης» (18.5%), «η μοναξιά-ανάγκη επικοινωνίας» (13.5%), «η σχέση που έχω δεν με γεμίζει» (6%), ή «δεν πιστεύω στη μόνιμη ερωτική σχέση» (4%). Ενώ αντίστοιχα για την άρνηση, «δεν το θεωρώ σωστό, ηθικά ώριμο» (28%), «με ικανοποιεί η σχέση που έχω» (8.5%), ή «δεν νοιώθω την ανάγκη» (8%).

Για το δεύτερο ερώτημα της σημασίας των ερωτικών σχέσεων το 84% απάντησε ότι οπωσδήποτε επηρεάζουν, είτε θετικά (79%) —γιατί αποκτάς εμπειρίες, γνωρίζεις και αποφεύγεις λάθη, είτε αρνητικά (5%) —γιατί η έλλειψη συναισθήματος δημιουργεί κενότητα. Πάντως ένα 11.5% παρατήρησε πως η θετική ή αρνητική επίπτωση στην σχέση εξαρτάται από την ποιότητα επικοινωνίας, σε κάθε μία σχέση χωριστά.

Περίπου αντίστοιχες είναι και οι απαντήσεις για την συμβίωση, όπως το 79% θεωρεί ότι έχει σημαντικές επιδράσεις στη σχέση, είτε θετικά (64%) —γιατί γνωρίζεται και ομαλοποιείται η σχέση πριν από τις όποιες δεσμεύσεις—, είτε αρνητικά (15%) —κυρίως γιατί υπάρχει καταπίεση και ρουτίνα που οπωσδήποτε φθείρουν—. Πάλι ένα σημαντικό ποσοστό (17.5%) σημείωσε ότι και η θετική —ή αρνητική— κατάληξη της συμβίωσης έχει σχέση με την ποιότητα που το ζευγάρι επιθυμεί να της δώσει.

Συμπληρώνοντας την περιγραφή του πλαισίου σχέσεων που ο φοιτητής αναπτύσσει στο περιβάλλον του, δεν θα μπορούσαμε να μην αναφερθούμε

14. Α.Λ. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ «Ψυχολογία & Οδηγητική της παιδικής & νεανικής ηλικίας», Πάτρα, 1980.

και στην στάση του απέναντι στους κατοίκους της πόλης των Πατρών. Ζητήσαμε, λοιπόν, από τους φοιτητές να μας απαντήσουν «για ποιά πράγμα κατά την γνώμη τους διακρίνονται οι κάτοικοι της Πάτρας».

Οι απαντήσεις και οι χαρακτηρισμοί —ολόκληρο μωσαϊκό— ήταν και πολλές και ποικίλες, και καθόλου κολακευτικές για την πόλη και τους κατοίκους της. Το 82% (από τους 499 που απάντησαν την ερώτηση) έδωσε κακό χαρακτηρισμό, άλλοτε σε σχέση με τον χαρακτήρα και τον τόπο των κατοίκων γενικά (47%), άλλοτε σε σχέση με την συμπεριφορά τους στους ξένους (23%), και άλλοτε για την συμπεριφορά τους συγκεκριμένα στους φοιτητές (12%). Μόνο ένα 5.5% έδωσε καλό χαρακτηρισμό, ενώ ένα 6% απάντησε ότι «δεν διαφέρουν από τους άλλους κατοίκους μιας οποιασδήποτε επαρχιακής πόλης». Τέλος μόνο ένα 6.5% δεν είχαν άποψη. Είναι όμως χαρακτηριστικό πως το 49%, απάντησε ότι πράγματι μέσα στους φίλους του περιλαμβάνονται και Πατρινοί.

Δεν μπορεί κανένας να ισχυριστεί με βεβαιότητα πως και η συχνότητα αλλά και το είδος του χαρακτηρισμού, αποδίδουν την πραγματικότητα πιστά. Πάντως διαγράφουν μια τάση, ιδιαίτερα επικίνδυνη για την συνύπαρξη στο χώρο αυτό, που μπορεί να ενισχύεται και από την πιθανή διαφορά στην ποιότητα συναναστροφής από τόπο σε τόπο, από την διαφορά σε συνθήκες και επιλογές, κι ακόμα ίσως από την στάση του φοιτητή απέναντι στο Παν/μιο και στις σπουδές ενισχυόμενη, κατ' ανάγκη από την ψυχολογία του μετανάστη. Συχνά στον τόπο —στο χώρο—, προβάλλεται όλη η αντιπάθεια και η αποστροφή που είναι αποτέλεσμα των δυσκολιών της ζωής και η απογοήτευση των στόχων. Οι δυσκολίες αυτές, το άγνωστο που περιβάλλει το άτομο που μεταναστεύει, συχνά τον εμποδίζουν να δει ομορφιές που δεν μπορεί παρά να υπάρχουν.

Ξέχωρα όμως από αυτά η ίδια η Πατρινή κοινωνία εμφανίζεται ιδιαίτερα κλειστή και δύσκολα αγκαλιάζει και αποδέχεται τον νεανικό αυτό πληθυσμό.

Το πρόβλημα αυτό —αρκετά σοβαρό και σύγχρονο— προβάλλει πιο έντονα τώρα που ήδη έχει εξαγγελθεί η δημιουργία και νέων Παν/κών Σχολών στην περιφέρεια, και μάλιστα σε πόλεις πολύ μικρότερες σε πληθυσμό από εκείνη της Πάτρας. Η αποδοχή των ξένων, για τον τόπο, φοιτητών είναι σημαντική προϋπόθεση για την ύπαρξη ψυχολογικής άνεσης που τόσο απαραίτητη είναι στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αν ο ίδιος ο τόπος δημιουργήσει τάσεις φυγής στους φοιτητές, τότε τίποτε δεν μπορεί να εγγυηθεί την επιτυχία του νέου εκπαιδευτικού ιδρύματος, υποχρεώνοντάς το σε υπολειμουργία.

Άξονας και στόχος όλης αυτής της παρουσίασης του πλαισίου σχέσεων

που ο φοιτητής αναπτύσσει στο χώρο του είναι η ασφάλεια που απολαμβάνει στο επίπεδο αυτό. Με δύο ακόμη ερωτήσεις-μεταβλητές ολοκληρώνεται αυτή η εικόνα. Η πρώτη ερευνά το ποιός ή τι γίνεται καταφύγιο στις δύσκολες ψυχολογικές στιγμές. Η δεύτερη, αν παρά την επάρκεια στις σχέσεις, το άτομο αισθάνεται μοναξιά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

ΣΕ ΔΥΣΚΟΛΕΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΙΓΜΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΗΘΩΣ ΚΑΤΑΦΕΥΓΕΙΣ:	%
Στον εαυτό μου, ή ασχολούμαι με κάτι (hobbies, βόλτες, ποτό κλπ.)	43
Στους φίλους μου	35
Στον ερωτικό μου σύντροφο	10
Στην οικογένειά μου, ή σε συγγενικά πρόσωπα	5
Στην προσευχή	4
Πουθενά, δεν έχω συγκεκριμένη αντίδραση	2
Άλλες απαντήσεις	1
ΣΥΝΟΛΟ	(545) 100

Στις δύσκολες ψυχολογικές στιγμές, η πλειοψηφία «σιωπά» και περιχαράκωνεται μέσα στα όρια ενός εαυτού που αγωνιά να ξεφύγει και νοιώθει πως μπορεί να στηριχθεί στις δικές του μόνο δυνάμεις. Ο κλονισμός της σταθερότητας ενός αξιολογικού άξονα που στήριζε τη ζωή των προηγούμενων χρόνων οδηγεί σε μηχανικά υποκατάστατα της ανάγκης για σχέσεις. Ταυτίζεται έτσι μια μοναχικότητα και ένα συναισθηματικό βάρος που δεν εκτονώνεται, αλλά αποθηκεύεται και χωνεύεται για να εκδηλωθεί αργότερα, ποιός ξέρει πότε, ποιός ξέρει σε ποιόν.

Ταυτόχρονα προβληματιζόμαστε σχετικά με το βάθος και τις δυνατότητες που έχει η ερωτική σχέση. Μόνο ένα 10% αισθάνεται καί καταφεύγει στον ερωτικό σύντροφο. Περισσότεροι αποζητούν την νεανικότητα και την ανεμελιά της φιλικής συντροφιάς (35%).

Στο δεύτερο ερώτημα, «Οι σχέσεις σου με τους άλλους είναι επαρκείς, ή παρ' όλα αυτά αισθάνεσαι μοναξιά», το 38.5% απάντησε ότι είναι «επαρκείς», ενώ το 52.5% δήλωσε, ή ότι «παρά την επάρκεια αισθάνομαι μοναξιά» (38.5%), ή ότι είναι «ανεπαρκείς» (13.5%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ ΕΙΝΑΙ ΕΠΑΡΚΕΙΣ, Η ΠΑΡ' ΟΛΑ ΑΥΤΑ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΜΟΝΑΞΙΑ;	ΦΥΛΟ		ΣΥΝΟΛΟ %
	Αγόρια %	Κορίτσια %	
Επαρκεί;	43	29	38.5
Σχετικά επαρκείς	6	3.5	5
Άλλοτε ΝΑΙ, άλλοτε ΟΧΙ	4	1	3.5
Παρά την επάρκεια, αισθάνομαι μοναξιά	34	51.5	39.5
Ανεπαρκής	13	15	13.5
ΣΥΝΟΛΟ	(389) 100	(163) 100	(552) 100

($p \leq 0.005$, $bc=4$, $\chi^2=18,736$)

Έτσι το 66.5% των κοριτσιών επισημαίνει μια ανεπάρκεια και μια μοναξιά στις διαμορφωμένες σχέσεις. Το αντίστοιχο ποσοστό των αγοριών είναι 47%. Τα αντίστοιχα ποσοστά επάρκειας είναι 29% και 43%. Αν δεχτούμε πως το γυναικείο φύλο είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο στην ποιότητα των σχέσεων και αν ταυτόχρονα αναγνωρίσουμε τα προβλήματα κοινωνικής αναγνώρισης που συνεχίζει να αντιμετωπίζει πώς κάνουν πιο έντονη αυτή του την ευαισθησία, χαιρόμαστε που η μοναχικότητα που υπάρχει ακόμη και μέσα στις «διαπροσωπικές σχέσεις» επισημάνθηκε και καταγγέλθηκε από την νεανική συνείδηση. Είναι φανερό νομίζουμε πως το «μοναχικό πλήθος» είναι ήδη «εντός των πυλών».

6. Ιδεολογικά χαρακτηριστικά

Στο φοιτητικό χώρο πολλά χαρακτηριστικά επιδρούν στη διαμόρφωση γενικότερης στάσης απέναντι σε ιδέες και σε αξίες. Οι ιδιομορφίες αυτές —πολλές και δυσδιάκριτες δεν επιτρέπουν μια ακριβή περιγραφή, αλλά απλώς σκιαγράφηση του ιδεολογικού πορτραίτου του φοιτητή.

Κατά την άποψή μας δύο κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά εμφανίζονται ιδιαίτερα σημαντικά στη μελέτη του προβλήματος, και τα οποία ίσως έχουν βαρύνουσα σημασία στην γενικότερη διαμόρφωση των ιδεών και της νοοτροπίας που αναπτύσσεται στο χώρο.

Το πρώτο είναι αυτή καθαυτή η φοιτητική ιδιότητα που χαρακτηρίζεται, από παρασιτισμό όσον αφορά την παραγωγική διαδικασία, από το συγκεκριμένο και μικρό φάσμα ηλικιών που περιλαμβάνει και τέλος από το μορφωτικό επίπεδο και τον επαγγελματικό προσανατολισμό που αυτοδίκαια κατατάσσουν τους φοιτητές στους «εν δυνάμει διανοούμενους», της

κοινωνίας μας.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό αφορά την μικρή χρονικά παραμονή του νέου στο Παν/κό χώρο. Η συνεχής, συνεπώς, ανανέωση σε δυναμικό, νοοτροπία και στάσεις, υποβοηθεί την πραγματοποίηση αλλαγών και σ' αυτό το επίπεδο της ιδεολογίας, και μάλιστα με ταχύτητα μεγαλύτερη απ' ότι στα άλλα κοινωνικά στρώματα.

Για το λόγο αυτό κρίνουμε ιδιαίτερα σημαντικό να υπενθυμίσουμε, το χρονικό πλαίσιο της έρευνάς μας που αφορά το ακαδ. έτος 1979-80, και που δεν επιτρέπει επομένως αναγωγές και γενικεύσεις πέρα απ' αυτά τα χρονικά όρια.

Ξεκινώντας την παρουσίαση των ιδεολογικών χαρακτηριστικών δεν μπορούμε παρά να σταθούμε στις πολιτικές απόψεις μια και τις θεωρούμε κομβικό σημείο όλης της ιδεολογικής-κοσμοθεωριακής τοποθέτησης.

Τις πολιτικές απόψεις τις διακρίναμε σε τρεις ομάδες. Απ' αυτές η πρώτη (κατηγορία Α) περιλαμβάνει απόψεις που επιθυμούν τον μετασχηματισμό της κοινωνικής δομής. Συγκεκριμένα στην κατηγορία αυτή τοποθετούνται όσοι δηλώνουν σαφώς μια σοσιαλιστική ή κομμουνιστική κατεύθυνση. Στη δεύτερη ομάδα (κατηγορία Β) περιλαμβάνονται απόψεις όπως Ισότητα, Δικαιοσύνη, Δημοκρατία, Ατομικές ελευθερίες, Ανθρώπινα δικαιώματα, χαρακτηριστικά που δεν καθιστούν ιδιαίτερα προφανή κάποιον συγκεκριμένο ιδεολογικο-πολιτικό χώρο αλλά εκφράζουν μια ποιοτική μεταστροφή της κοινωνικής δομής σε άλλες αξίες, χωρίς όμως να γίνεται φανερή η επιθυμία για την αντικατάστασή της από άλλο κοινωνικό σύστημα. Στην τρίτη τέλος ομάδα (κατηγορία Γ) εντάσσονται οι απόψεις που δεν εκφράζουν ουσιαστικές διαφοροποιήσεις από το υπάρχον κοινωνικο-πολιτικό σύστημα, απόψεις που εντάσσονται στις αρχές της Αξιοκρατίας, Ευημερίας, Ελεύθερης Οικονομίας, Φιλελευθερισμού και του Κοινοβουλευτισμού.

Οι συχνότητες απαντήσεων εμφανίζονται στον πίνακα 17. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι την ερώτηση αυτή δεν απάντησε το 24% του δείγματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ	%
Κατηγορία Α	31
Κατηγορία Β	53
Κατηγορία Γ	11
Δεν ασχολούμαι με την πολιτική	5
ΣΥΝΟΛΟ	(444) 100

Οι σχετικές απόψεις αν ληφθεί υπ' όψιν και το ποσοστό εκείνων που δεν απάντησαν (24%) είναι: «Α» (23,5%), «Β» (40,5%), «Γ» (8%), και «δεν ασχολούμαι με την πολιτική» (4%).

Παρατηρούμε συνεπώς, ότι η πλειοψηφία δεν αποδέχεται αλλά αντιπαράκειται στην κοινωνική δομή, είτε στοχεύοντας στην μεταστροφή πάνω σε κάποιες αξίες (όπως είναι οι ατομικές ελευθερίες, η δικαιοσύνη, η ισότητα) είτε ζητώντας την αντικατάστασή της από ένα νέο κοινωνικό σύστημα.

Αυτή όμως η αντιπαράθεση μόνο για την μειοψηφία αποτελεί κίνητρο για έναρξη σε κάποια πολιτική ή συνδικαλιστική οργάνωση.

Πράγματι από τους 557 φοιτητές (95% του δείγματος που απάντησαν στην ερώτηση που αφορούσε την ένταξη σε συνδικαλιστική οργάνωση) μόνο το 21,5% απάντησε καταφατικά. Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι το ποσοστό αυτό παρότι μειοψηφία, αν αντιμετωπιστεί μέσα στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, γίνεται ενδεικτικό του επιπέδου μαζικότητας στο συνδικαλιστικό επίπεδο, και οπωσδήποτε είναι υψηλό, συγκριτικά με άλλους μαζικούς χώρους, αποδεικνύοντας μια μεγαλύτερη ευαισθησία και πολιτική συνειδητότητα των φοιτητών.

Από αυτούς που δεν επιλέγουν την ένταξη σε συνδικαλιστική οργάνωση (78,5%), μόνο ένα μικρό ποσοστό (5%) δεν θεωρεί αναγκαίο το συνδικαλισμό. Η πλειοψηφία (73,5%) σιωπηρά μεν δέχεται αυτή την αναγκαιότητα, στην οποία όμως δεν συμμετέχει λόγω διαφωνιών με τα υπάρχοντα στο χώρο συνδικαλιστικά σχήματα. Έτσι το 41,5%, θεωρεί ότι αιτία της μη συμμετοχής του γίνεται είτε το ότι «δεν το εκφράζει ιδεολογικά καμία παράταξη» (22%), είτε γιατί αισθάνεται ότι αυτή η ένταξη θα το δεσμεύσει ιδεολογικά και γενικότερα στον τρόπο ζωής του (19,5%).

Ταυτόχρονα ένα σημαντικό ποσοστό (12,5%), κατηγορεί άμεσα τις παρατάξεις για ασυνέπεια διακηρύξεων και ενεργειών, ενώ ένα μικρό ποσοστό δηλώνει ότι αποχώρησε από αυτές απογοητευμένο (3%). Τέλος, ένα επίσης μικρό ποσοστό (2,5%) δηλώνει ότι η επιλογή της μη ένταξης γίνεται από το φόβο των συνεπειών που αυτή μπορεί να έχει στη ζωή του.

Ανάλογο με τις πολιτικές απόψεις είναι και το ποσοστό των φοιτητών που ανήκουν σε συνδικαλιστική οργάνωση. Έτσι αυτό το ποσοστό για την κατηγορία Α είναι 42%, για την Β 13%, και για την Γ 25%. ($p=0.0[8\text{δεκ.}]$, $\beta e=2$, $\chi^2=39.145$).

Η ριζοσπαστική οπωσδήποτε τοποθέτηση των πεποιθήσεων της κατηγορίας Α και ο οραματισμός της κοινωνικής αλλαγής, προϋποθέτει την συσπείρωση και την οργανωμένη παρέμβαση. Η Β κατηγορία η οποία χαρακτηρίζεται από σχετικά συγγενείς αρχές, δεν εμφανίζεται με μια

συγκροτημένη πολιτική τοποθέτηση αλλά μάλλον παρουσιάζεται να αρκείται στην αποδοχή μερικών φιλελεύθερων, αλλά αποσπασματικών πολιτικών αρχών, που δεν καθιστούν ιδιαίτερα αναγκαία την πολιτική στράτευση σαν επιλογή. Τέλος, μέσα στο γενικό κλίμα της μεταστροφής ή της αμφισβήτησης αναπτύσσονται (κυρίως κάτω από την ανάγκη των νέων για διαφοροποίηση) απόψεις που προασπίζονται την υπάρχουσα κοινωνική δομή ή στην πιο φιλελεύθερη έκφρασή τους αρκούνται σε βελτιώσεις της. Η διαφαινόμενη αυτή τάση μπορεί μερικώς να δικαιολογήσει τον αριθμό των οργανωμένων της κατηγορίας Γ.

Βασικό γνώρισμα της κοσμοθεωριακής τοποθέτησης του ατόμου είναι οπωσδήποτε η στάση και οι απόψεις του για την θρησκεία.

Ας δούμε τί απάντησαν σε σχετικό ερώτημα οι φοιτητές (πίνακας 18).

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

ΠΙΣΤΕΥΕΙΣ ΣΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΘΕΟΥ;	%	
ΝΑΙ, όπως με δίδαξαν το σχολείο, η εκκλησία, η οικογένεια	14	61
ΝΑΙ, κατά δικό μου τρόπο	47	
ΟΧΙ		39
Σ Υ Ν Ο Λ Ο	(541)	100

Έτσι μόνο το 14% απαντά ότι πιστεύει σύμφωνα με τον τόπο και την παράδοση, ενώ το 39% αρνήθηκε ότι πιστεύει. Η μεγαλύτερη όμως συχνότητα παρουσιάστηκε (47%) στην κατηγορία της πίστης αλλά με κάποιο προσωπικό και ιδιαίτερο τόνο.

Είναι προφανής ακόμα και σε εκείνους που διατηρούν μια μεταφυσική διάσταση στην κοσμοθεώρηση, η έντονη κριτική στάση απέναντι στο συγκεκριμένο τύπο κατήχησης και λατρείας που τόσο το σχολείο και η εκκλησία όσο και η οικογένεια πρόβαλλαν στα παιδιά τους, και που για αρκετούς φοιτητές αγγίζει τα όρια της απόρριψης.

Αξίζει γενικά πάντως να αναφερθούμε σε συγγενή με το ερώτημα αυτό έρευνα¹⁵ που έγινε το 1966 στους φοιτητές της Θεσ/νίκης, και που σε σχετικό ερώτημα απάντησε καταφατικά το 93% των φοιτητών. Παρ' ότι οι δύο έρευνες δεν είναι σε καμμία περίπτωση συγκρίσιμες μια και υπάρχουν σημαντικές διαφορές τόσο ως προς τον πληθυσμό (σύνθετη-κατεύθυνση σπουδών), όσο και ως προς την μεθοδολογία, η διαφορά των ποσοστών είναι

15. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ «Οι φοιτητές μας - η κοινωνική και θρησκευτική τους κατάσταση», Θεσ/κη, 1978, σσ. 59-79.

τόσο μεγάλη που οπωσδήποτε επιτρέπει σύγκριση τάσεων, χωρίς να προϋποθέτει ακρίβεια ποσοστού μείωσης.

Μια τελευταία προσέγγιση του ιδεολογικού πορτραίτου του φοιτητή στο Π.Π. είναι και η διερεύνηση των στάσεων απέναντι σε κάποιες αξίες, η καλύτερα απέναντι σε ορισμένα κοινωνικά status. Οι αξίες που δόθηκαν για ιεράρχηση, διαλέχθηκαν έτσι ώστε και να ανταποκρίνονται σε ποσοστά, για τον πληθυσμό μας, κοινωνικά status, αλλά και να δίνουν μια, όσο το δυνατόν, σφαιρικότερη αντίληψη της φοιτητικής στάσης και ιδεολογίας.

Οι έξω αξίες που κλήθηκαν οι φοιτητές να ιεραρχήσουν (από το 1 έως το 6) ήταν: Κοινωνικός εργάτης, καπάτσος, κομπιναδόρος, καλλιτέχνης, επιτυχημένος οικονομικά, άριστος επιστήμων, κοινωνικός επαναστάτης.

Στα πλαίσια του άρθρου αυτού —που δεν μπορεί να περιέχει το σύνολο των αναλύσεων που επιχειρήθηκαν γι' αυτές τις μεταβλητές— παρουσιάζουμε την συχνότητα μόνο των πρώτων προτιμήσεων (πίνακας 19).

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ STATUS	ΠΡΩΤΕΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ	
	ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ	ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (σύμφωνα με τη γνώμη των φοιτητών) ¹⁶
	%	%
Κοινωνικός Εργάτης	31	1
Κοινωνικός Επαναστάτης	29	3
Άριστος Επιστήμονας	27	11
Επιτυχημένος Οικονομικά	7	72
Καλλιτέχνης	4	2
Καπάτσος - Κομπιναδόρος	2	11
Σ Υ Ν Ο Λ Ο	(504) 100	(502) 100

Η ιεράρχηση αυτή δείχνει καθαρά την επιλογή της κοινωνικής προσφοράς. Η αντίθεση παράλληλα του φοιτητή με την κοινωνική δομή δεν αρκείται —κατά την άποψή του— σε μια τυπική διαφοροποίηση, αλλά σε έντονη μεταστροφή αξιών και επιλογών.

Πώς όμως θα επηρεάσει αυτή η αντίθεση την ενσωμάτωση των φοιτητών στην κοινωνική δομή μετά την αποφοίτηση; Βοηθούν τελικά αυτές οι απόψεις των νέων επιστημόνων στην ανάπτυξη μιας καινούργιας

16. Η στήλη αυτή περιέχει την εκτίμηση των φοιτητών για το πώς η κοινωνία προβάλλει αυτά τα κοινωνικά status.

αντίληψης στην κοινωνική σχέση; Ή τελικά η κοινωνική δομή θα αφομοιώσει τον αντίπαλό της, συνθλίβοντάς τον κάτω από τον όγκο των προβλημάτων επιβίωσης;

Γίνεται συνεπώς προφανής η σπουδαιότητα και η σημασία για την κοινωνική ζωή του Παν/κού χώρου, μια και μέσα σ' αυτόν διαπλάθεται και διαμορφώνεται η κοινωνική αντίληψη των φοιτητών. Μεγάλη εμφανίζεται η ανάγκη, να διατηρηθεί και διευρυνθεί η πλουραλιστική και δημοκρατική παράδοση του χώρου, και να εξασφαλιστεί πνεύμα ελευθερίας και διαλεκτικότητας στην επικοινωνία. Το βάρος στον τομέα αυτό πέφτει σ' όλα τα μέλη της Παν/κής Κοινότητας, αλλά πιο πολύ στην πολιτεία που καθορίζει το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της.

7. Αντί επιλόγου

Μέσα από τις λίγες αυτές —σχετικά με τον όγκο των 600 σελίδων που καλύπτει η αναλυτική φωτοτυπημένη έκθεσή μας— σελίδες, προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε το φοιτητικό πορτραίτο στο Παν/μιο Πατρών.

Μια νεανική προσωπικότητα, με αρκετά όνειρα αλλά και συγκεκριμένο αξιολογικό άξονα, φανερώνεται μέσα από τις κρίσεις και τις επιλογές της φοιτητικής γενιάς του '80. Μια αυθόρμητη, συχνά καυστική, αλλά και με χιούμορ έκφραση, παρουσιάζεται ανάγλυφη μέσα από το ποικιλόχρωμο μωσαϊκό των απόψεων. Η ώριμη αυτή φοιτητική παρουσία επισημαίνει ότι η Παιδεία παραμένει ακόμα «το μεγάλο μας πρόβλημα» και τίποτε δεν θα μπορέσει να εγγυηθεί μια βέβαιη λύση στο αδιέξοδο που η έλλειψη διαλόγου δημιούργησε.

Το μήνυμα που στέλνει είναι σαφές: Η Ανώτατη Παιδεία δεν είναι δυνατόν να λειτουργεί μέσα από «ανώτατα επαγγελματικά ιδρύματα» (α.ε.ι), αλλά από «Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα» (Α.Ε.Ι.), δηλαδή μορφωτικών και διαπλαστικών φορέων που συνειδητοποιούν την υπευθυνότητα και την αξία της παιδαγωγικής τους κατεύθυνσης, και μεριμνούν παράλληλα, τόσο για την έρευνα και την διδασκαλία ειδικών γνωστικών αντικειμένων, όσο και για την ολόπλευρη —και πολύπλευρη— κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ευαισθητοποίηση του φοιτητή, στοχεύοντας στην διαμόρφωση επιστημόνων, αλλά και υπεύθυνων ανθρώπων.

Συνεπώς άμεσα προβάλλει η αναγκαιότητα της επικοινωνίας και της αμοιβαίας γνωριμίας μέσα στην Παν/κή κοινότητα, και η οποία από μας, εκτός των άλλων, αναγνωρίζεται ως βασική προωθητική δύναμη του παιδευτικού έργου στο χώρο των Α.Ε.Ι.

Μέσα στα πλαίσια αυτά εντάσσεται η ερευνητική μας προσπάθεια¹⁷, που φιλοδοξεί να γίνει δείκτης στάσεων για τη ζωή της φοιτητικής γενιάς, επιτρέποντας βαθύτερη διερεύνηση των επιλογών που οπωσδήποτε οριοθετούν την φοιτητική στάση για την μορφωτική διαδικασία.

Η θετική, ή αρνητική, αυτή στάση είναι τελικά εκείνη που θα παραμείνει και μετά την ορκωμοσία του νέου πτυχιούχου, θα τον συνοδέψει σε νέες προοπτικές και σχέδια, και θα γεννήσει ανάλογες μελλοντικές στάσεις του αυριανού επιστήμονα και πολίτη, προς την παιδεία και την πολιτική που του εμπνέει και την κατεύθυνση.

SUMMARY

By this article we intent to make known the first results of a research, which took place in Patras University in 1980 and had as aim the study of «Student life and attitude».

In 1979-80 the University had a population of 4750 students shared between the three faculties (Science, Polytechnic, and Medical).

The research was based on a questionnaire, the questions of which were related to these topics:

1. Social - demographic features of the population.
2. Students' attitude towards educational process.
3. Conditions of living.
4. Leisure time-Hobbies.
5. Description and study of relations that student develops.
6. Ideology, social values and generally student's believes.

A 12% percent sample of questionnaires was gathered.

The first results, in short are:

- The sexes are not of an equal quota (male has the big propotion of 78% while feminene sex only 22%).

- It is noticed an increase of the percentage of the students who came from urban (69,5%), or semi-urban (14,5%) areas. In comparison to the total of the population of the country (53,2%, 11,7%).

- It is also noticed an increase of the percentage of the students whose father had University or College education (22%), as well as of those whose

17. Ήδη για το ακαδ. έτος 1984-85 έχει προγραμματισθεί και νέα δειγματοληψία, με καινούργιο ερωτηματολόγιο.

father had a high school education (32%) in comparison to the corresponding categories of the total population of the country (7% and 14,5%).

- Students expressed a hesitation towards educational proces especially in participating.

- The student's way of life in the city is characterized by the absence of communication between student and inhabitant.

- Students note the lack of enjoyment on qualitative base in town, especially in the area of art and sports. Eventually all of them enjoy themselves by going to movies or to the tavern, or by reading a book (mostly under a social or political topic).

- As regards the relations that develop along (family, friends, opposite sex) seem sufficient, although they can't persuade of the absence of loneliness.

- Finally, their ideas, believes and values are considerably opposite to the existing social structure (1980), that is not confined to a typical differentiation but to an intense change of values and choices.

The goal of the whole research was to provide the need of the University community for contact and communication, factors that are necessary for an integrate development of the future civilian and scientist.-